

Povezanost osobina mračne tetrade i doživljaja stresa

Pašalić, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:674183>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-12-11**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Ana Pašalić

Povezanost osobina mračne tetrade i doživljaja stresa

Završni rad

Mentor: doc.dr.sc. Dino Krupić

Osijek, 2021.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Ana Pašalić

Povezanost osobina mračne tetrade i doživljaja stresa

Završni rad

Društvene znanosti, polje psihologija, grana opća psihologija

Mentor: doc.dr.sc. Dino Krupić

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 20. kolovoz, 2021.

0122230371

Ana Pašalić,

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. MRAČNA TETRADA I STRES	3
2.1. Subklinički narcizam i stres.....	3
2.1.1. Subklinički narcizam	3
2.1.2. Subklinički narcizam i fiziološke reakcije na stres	6
2.2. Makijavelizam i stres.....	7
2.2.1. Makijavelizam	7
2.2.2. Makijavelizam i stres	8
2.3. Svakodnevni sadizam i stres.....	9
2.3.1. Svakodnevni sadizam	9
2.3.2. Svakodnevni sadizam i stres	10
2.4. Subklinička psihopatija i stres	11
2.4.1. Subklinička psihopatija	11
2.4.2. Subklinička psihopatija i fiziološke reakcije na stres	13
ZAKLJUČAK	14
Tablica 1. Zbirni prikaz odnosa mračnih crta ličnosti sa suočavanjem sa stresom	17
LITERATURA.....	17

POVEZANOST OSOBINA MRAČNE TETRADE I DOŽIVLJAJA STRESA

SAŽETAK

Mračnu tetradu ličnosti čine četiri socijalno nepoželjne crte ličnosti kojima su zajedničke niske razine ugodnosti i savjesnosti te nedostatak grižnje savjesti. Taj se konstrukt sastoji od svakodnevnog sadizma, subkliničkog narcizma, makijavelizma i psihopatije. Osobe s izraženom crtom subkliničkog narcizma karakteriziraju osjećaji grandioznosti, dominantnosti i povlaštenosti; makijaveliste manipulativnost, pesimističan svjetonazor i nemoralno ponašanje, osobe sa subkliničkom psihopatijom nedostatak empatije i osjećaja kajanja te zanemarivanje društvenih normi; dok pojedince s izraženom crtom svakodnevnog sadizma karakterizira uživanje u tuđoj boli i spremnost za rad kako bi imali priliku svjedočiti tuđoj boli. Stres je neizbježan čimbenik u životu ljudi, iako razine i načini na koje ga ljudi doživljavaju i kako se nose s njim variraju ovisno o brojnim čimbenicima, od kojih su jedan i crte ličnosti. Dosadašnja istraživanja povezanosti mračnih crta ličnosti, a posebice mračne trijade, pokazala su kako između tih crta postoje značajne razlike kada je riječ o nošenju sa stresom, primjerice, subklinički se psihopati značajno uspješnije nose sa stresom od makijavelista. Zbog nedavnog prihvaćanja konstrukta mračne tetrade tek je manji broj istraživanja proveden o povezanosti između nošenja sa stresom i mračne crte svakodnevnog sadizma. U ovom je radu predstavljen pregled dosadašnjih istraživanja o povezanosti pojedinih mračnih crta ličnosti i nošenja i otpornosti na stres. Pružen je opis svake od mračnih crta unutar mračne tetrade ličnosti, njihova podjela na podtipove i povezanost te crte s uspješnim svladavanjem stresa. U zaključku je izneseno sumirano stajalište o korisnosti ili šteti mračnih crta ličnosti za pojedinca te su pružene implikacije za praktičnu primjenu saznanja dosadašnjih istraživanja na ovu temu.

Ključne riječi: mračna tetrada, subklinički narcizam, subklinička psihopatija, makijavelizam, sadizam. stres

RELATIONSHIP BETWEEN DARK TETRAD TRAITS AND STRESS

ABSTRACT

The dark tetrad of personality consists of four socially aversive personality traits characterized by low agreeableness, conscientiousness, and lack of remorse. These constructs are everyday sadism, subclinical narcissism, Machiavellianism and psychopathy. Subclinical narcissists are characterized by feelings of grandiosity, dominance and entitlement; Machiavellians by manipulation, pessimistic worldview and immoral behaviour; subclinical psychopaths by lack of empathy and remorse and disdain for social norms; while everyday sadists are characterized by their enjoyment of other people's pain and the willingness to work for an opportunity to see it. Stress is a factor in human life that is inevitable, while its levels and the ways people manage and cope with it vary under the influence of other factors, one of which is personality traits. Previous research on the topic of dark personality traits, mainly the dark triad of personality, has pointed out the existence of many differences between them when it comes to dealing with stress; i.e. subclinical psychopaths cope with stress significantly better than Machiavellians do. Because of the recency of accepting the construct of the dark tetrad of personality, research is scarce on the possible relationship between the trait of everyday sadism and coping with stress. This work reviews previous research on the relationship between particular dark personality traits and resilience to and coping with stress. The description of every dark tetrad personality trait is provided, and the link of that trait to either successful or unsuccessful coping with stress. The conclusion presents a summary of the possible benefits or disadvantages for an individual and implications for the practical use of previous findings.

Keywords: dark tetrad, subclinical narcissism, subclinical psychopathy, Machiavellianism, everyday sadism, stress

1. UVOD

Ovaj će završni rad predstaviti dosadašnje nalaze o povezanosti između prisutnosti mračne tetrade ličnosti kod pojedinca i afiniteta sklonosti doživljavanja stresa i načina nošenja s istim. Istraživanje povezanosti ovih dvaju koncepata tek je nedavno započelo i dostupan je tek ograničen broj nalaza o odnosu mračnih crta prisutnih u ličnosti pojedinca i njegovoj sklonosti doživljavanju stresa. U glavnom će se dijelu ovoga rada pobliže opisati svaku od sastavnica mračne tetrade: subklinički narcizam, makijavelizam, sadizam i subkliničku psihopatiju i njihove karakteristike te navesti nalaze do sada provedenih istraživanjima o odnosu te sastavnice i doživljavanja i nošenja sa stresom. U zaključku će se dati sumirani pregled sadržaja ovog rada te će iznijeti generalni zaključak o ovoj temi i moguće implikacije i važnost tog zaključka za svakodnevni život.

Stres je vrlo kompleksan koncept i nije ga lako opisati. U psihologiji se većinom definira kao uzorak emocionalnih i fizičkih reakcija uzrokovanih vanjskim ili unutarnjim čimbenicima te praćenih osjećajem preopterećenosti. Situacije ili događaji koji ugrožavaju fiziološki integritet nazivaju se fiziološkim, a oni koji ugrožavaju psihološku dobrobit pojedinca psihološkim stresorima (Kemeny, 2003). Prema intenzitetu stresori se mogu podijeliti na velike i male. Stres je nešto čemu je većina pojedinaca barem u nekom periodu života bila izložena, a prema trajanju ga se može podijeliti na akutni ili kronični. Pojam akutnog stresa odnosi se na stres koji, iako mogućeg visokog intenziteta, vremenski kratko traje, dok je kronični stres onaj stres čije je trajanje značajno duže, nekad čak i godinama. Istraživanja su pokazala kako i akutni i kronični stres imaju negativan utjecaj na psihološku i fizičku dobrobit pojedinca (Noser i sur., 2014). Osim trajanja stresa izrazito je važan i intenzitet, odnosno razina do koje ljudi doživljavaju i reagiraju na stres, a koji za negativnu posljedicu može imati depresiju, ljutnju ili druge neugodne afektivne doživljaje. Osim posljedica koja izloženost stresu može ostaviti na psihičko zdravlje pojedinca mogu biti prisutne i one somatske čiji raspon seže od blagih kao što je gastritis pa sve do ozbiljnijih medicinskih stanja poput Crohnove bolesti. Dvjesto osnovnim strategijama u nošenju sa stresom smatraju se strategija nošenja usmjerenog na problem i strategija nošenja usmjerenog na emocije. Isključivo korištenje samo jedne od te dvije strategije neovisno o situaciji ne smatra se adaptivnim načinom nošenja sa stresom. Optimalnim se smatra korištenje strategija s fokusom na problem u situacijama kada postoji mogućnost kontrole stresa, te korištenje strategija s fokusom na emocije u situacijama kada pojedinac nema nikakvu

moćnost kontroliranja stresne situacije u kojoj se nalazi (Ng i sur., 2014). Istraživanja su također pokazala kako reaktivnost na doživljaj stresa ima puno veći utjecaj od stvarne izloženosti stresu (Papageorgiou i sur., 2019). A ono što bi moglo imati značajan utjecaj na razinu reaktivnosti na stres prisutnu kod pojedinca su svakako crte ličnosti tog pojedinca, kako one “pozitivne”, tako i one mračne (Noser i sur., 2014). Iako uz negativni postoji još i pozitivni stres ovaj će se rad fokusirati većinom na onaj negativni te će pokušati pružiti odgovore o utjecaju i kroničnog i akutnog stresa na pojedince s izraženim sastavnicama mračna tetrade ličnosti.

Iako zanimanje za pojedinačne crte postoji par desetljeća duže, koncept mračne trijade prvi su puta u svojem istraživanju imenovali i za svaku od sastavnica utvrdili da je jedinstven koncept Paulhus i Williams (2002). Ove mračne crte ličnosti međusobno umjereno do visoko interkoreliraju, dok u korelaciji s osobinama ličnosti Big Five modela (ekstraverzija, ugodnost, savjesnost, neuroticizam i otvorenost) sve ih povezuje vrlo niska razina ugodnosti. Upravo razina na skalama ugodnosti mogla bi se pokazati ključnom za utjecaj stresa na pojedince s izraženim mračnim crtama, s obzirom na to kako su rezultati istraživanja prethodno pokazali kako ta crta ličnosti štiti od negativnih posljedica stresa (Noser i sur., 2014). Riječ je o tri empirijski posebno izražene socijalno averzivne crte ličnosti, koje iako neugodne, ne spadaju u područje patologije već su prisutne u normalnoj raspodjeli u populaciji. Neovisno o različitoj podlozi nastanka, kod sve tri crte mračne tetrade izražene su tendencije k samopromociji, obmanjivanju drugih, emocionalnoj hladnoći te agresivnosti. Svim sastavnicama mračne tetrade zajedničko je i da muškarci pokazuju veće razine zastupljenosti mračnih crta u ličnosti od žena (Paulhus i Williams, 2002). Kasniji autori predlažu i koncepte mračne tetrade i mračnog pentagona umjesto originalne trijade, no za sada najviše je empirijskih potvrda utvrđeno upravo za koncept trijade. Gotovo desetljeće kasnije potvrdom konstrukta svakodnevnog sadizma javlja se potreba nadopunjavanja mračne trijade tom sastavnicom i dolazi do nastajanja mračne tetrade ličnosti (Buckels i sur., 2013). Taj koncept čine subklički narcizam, makijavelizam, svakodnevni sadizam i subklička psihopatija (riječ subklički ističe činjenicu da je riječ o osobinama koje ne ometaju normalno funkcioniranje pojedinca, a ne psihijatrijskim poremećajima ličnosti).

2. MRAČNA TETRADA I STRES

2.1. Subklinički narcizam i stres.

2.1.1. Subklinički narcizam

Subklinički (normalni) narcizam prva je sastavnica mračne tetrade čiji će se odnos sa stresom obraditi u ovom radu. Podrijetlo naziva narcizam temelji se na liku iz grčke mitologije, mladiću Narcisu (Papageorgiou i sur., 2019), koji je kroz povijest ostao upamćen kao primjer patološkog samoljublja i negativnih posljedica koje prate isto. Riječ je o tipu ličnosti koje karakteriziraju facete kao što su grandioznost, dominantnost, superiornost i osjećaj povlaštenosti (Paulhus i Williams, 2002). Pojam narcizma prvi je u psihološkom kontekstu iskoristio Havelock Ellis, a nešto kasnije preuzeo ga je otac psihoanalize i austrijski neurolog Sigmund Freud. Freud je izraz narcizam iskoristio kako bi opisao niz fenomena iz svoje kliničke prakse, a koje su karakterizirali strahovi u vezi gubitka samopoštovanja i ljubavi drugih te obrambeni mehanizmi u čijoj se podlozi nalaze poricanje, megalomanija i idealizam (Ždravac, 2015). Freudova uporaba narcizma pripada području kliničke prakse i poremećaju ličnosti poznatim pod nazivom narcisoidni poremećaj ličnosti, a ne narcizmu kao crti ličnosti pojedinca.

Kao facetu mračne tetrade, subklinički narcizam opisali su tek Raskin i Hall (Raskin i Hall, 1979) kada su proveli istraživanje na velikom uzorku studenata kako bi pokušali izvesti subkliničku verziju prethodno spomenutog narcisoidnog poremećaja ličnosti (Paulhus i Williams, 2002). U svome istraživanju Raskin i Hall su utvrdili 4 faktora u podlozi narcizma, prethodno navedena kao karakteristične facete narcizma : 1. grandioznost, koja se očituje kroz pretjeran osjećaj vlastite veličine i ljepote; 2. osjećaj povlaštenosti kojeg karakterizira osjećaj prava na automatsko dobivanje boljih i većih stvari od drugih ljudi; 3. dominacija, koja se ogleda u osjećaju prava da daju naredbe drugim ljudima i upravljaju njima te 4. superiornost koja se manifestira kroz osjećaj znatne nadmoći nad svim drugim ljudima u bilo kojim aspektima života (Paulhus i Williams, 2002). Kao i druge sastavnice mračne tetrade ličnosti pokazuje negativnu povezanost s neuroticizmom, što bi moglo imati pozitivan utjecaj na sposobnost pojedinca za uspješno nošenje sa stresom i izbjegavanje negativnih posljedica (Kajonius i Björkman, 2020). Iako ga se smatra mračnom osobinom ličnosti uz subklinički narcizam povezani su i određeni pozitivni psihološki i socijalni atributi poput asertivnosti, neovisnosti i samopouzdanja, a koji za pojedinca mogu biti vrlo adaptivni ako društvo u kojem živi cijeni takve attribute (Spencer i sur., 2007). Pronađena je i povezanost narcizma s niskim razinama depresije, anksioznosti i usamljenost te s visokim razinama dobrobiti uz

samopouzdanje kao medijator (Sedikides i sur., 2004). Druga pak istraživanja ističu kako pojedinci visoko na subkliničkom narcizmu češće doživljavaju različite oblike stresora zbog čega imaju povišen rizik za kronični stres i njegove negativne posljedice (Coleman i sur., 2019). Stresor za koji se pak utvrdilo da ima negativan utjecaj na dobrobit pojedinaca s izraženom crtom subkliničkog narcizma je pandemija bolesti COVID-19, zbog ovisnosti održavanja grandiozne slike o sebi osoba s crtom subkliničkog narcizma o socijalnim povratnim informacijama, koje su u razdoblju pandemije značajno onemogućene (Hardin i sur., 2021). No kako bi se moglo detaljnije govoriti o odnosu subkliničkog narcizma i nošenja sa stresom moraju se izdvojiti dva podtipa unutar koncepta subkliničkog narcizma : grandiozni narcizam i ranjivi narcizam.

2.1.1.1. Grandiozni narcizam

Grandiozni narcizam podtip je subkliničkog narcizma kojeg primarno karakterizira izrazito jaka potreba za priznanjem i divljenjem od strane drugih ljudi, a u svrhu održavanja preuveličanog osjećaja vlastite važnosti (Coleman i sur., 2019). Uz ovaj tip subkliničkog narcizma vežu se i ekstrovertiranost i visoke razine samopoštovanja te niske razine neuroticizma. Koncept grandioznosti prethodno je pokazao pozitivne poveznice s mentalnim zdravljem (Brunell i sur., 2021). U usporedbi s pojedincima s ranjivim narcizmom, pojedinci s izraženim grandioznim narcizmom imaju generalno veće zadovoljstvo životom i manje percipiraju stres kada se nađu u stresnim situacijama (Papageorgiou i sur., 2019), što potkrepljuju i u istraživanjima pronađene slaba negativna povezanost grandioznog te visoka pozitivna povezanost ranjivog tipa s percipiranim stresom (Kajonius i Björkman, 2020). Grandiozni podtip subkliničkog narcizma se u istraživanjima pokazao boljim prediktorom pozitivnih psiholoških osobina i sposobnosti psihološke prilagodbe od ranjivog podtipa (Wink, 1991). Pretpostavlja se da je u podlozi ove razlike način na koji reguliraju self pri čemu pojedinci s grandioznim tipom subkliničkog narcizma većinom koriste očite strategije poput veličanja samih sebe i umanjivanja vrijednosti drugih. Pojedinci s ovim izraženim podtipom narcizma za nošenje sa stresom odabiru strategije temeljene na približavanju i rješavanju izvora stresa, a ne strategije izbjegavanja (Ng i sur., 2014). Pronađena je i pozitivna povezanost grandioznog narcizma s adaptivnim strategijama nošenja sa stresom poput planskog rješavanja stresa i samokontrole te negativna povezanost s onim maladaptivnim poput izbjegavanja ili distanciranja (Coleman i sur., 2019). Istraživanja su također pokazala kako su pojedinci s grandioznim tipom manje zabrinuti u očekivanju fizičke boli te da su relativno nereaktivni oko

socijalnih averzivnih iskustava koja ne predstavljaju prijetnju njihovom samopoimanju (Brunell i sur., 2021). Pokazalo se i kako su osobe s grandioznim narcizmom puno reaktivnije na neuspjeh u postizanju nekog cilja, nego u situaciji prijevare od strane romantičnog partnera (Brunell i sur., 2021). Neki bi se autori čak usudili reći pojedinci s ovim podtipom subkličkog narcizma “cvjetaju” u situacijama koje bi drugi pojedinci percipirali izrazito stresnim i neugodnim (Kajonius i Björkman, 2020).

2.1.1.2. Ranjivi narcizam

Ranjivi narcizam drugi je podtip subkličkog narcizma. Ovaj podtip karakterizira nisko samopouzdanje, negativna emocionalnost, psihološki osjećaj povlaštenosti (Brunell i sur., 2021) te poteškoće u reguliranju selfa i ponašanja (Coleman i sur., 2019). Ranjivi podtip karakteriziraju još i nepovjerenje, sebičnost te potreba za pažnjom i priznanjem drugih ljudi (Papageorgiou i sur., 2019). Također se pokazao kao prediktor negativnih ishoda te ima umjerenu do visoku povezanost s doživljavanjem stresa pri stresnim okolnostima (Besser i Zeigler-Hill, 2011). Jedan od načina objašnjavanja sklonosti lošijeg nošenja sa stresom pojedinaca s ranjivim narcizmom u odnosu na one s grandioznim je i veća razina neuroticizma, kojeg se smatra jednim od glavnih prediktora negativne afektivnosti i reaktivnosti na izloženost stresu (Brunell i sur., 2021). Pojedinci s ovim podtipom subkličkog narcizma češće pribjegavaju korištenju strategija izbjegavanja te lakše doživljavaju situacije kao stresne i prijeteće za njih. To potvrđuje i utvrđena jaka pozitivna povezanost ranjivog narcizma i doživljenog stresa (Kajonius i Björkman, 2020). Uz pojedince s izraženim ranjivim narcizmom, zbog njihove sklonosti negativnoj emocionalnosti i anksioznosti, povezuje se katastrofiziranje i općenito veći doživljaj negativnih iskustava i posljedica istih. Istraživanja su pokazala i kako nakon izloženosti socijalnim stresorima poput socijalnog izoliranja ili odbacivanja, pojedinci s ranjivim narcizmom više pate i imaju većih poteškoća s pamćenjem i učenjem nakon stresnog događaja od pojedinaca s grandioznim narcizmom (Brunell i sur., 2021). Iako ne govore o većoj boli kada je zapravo osjećaju, u iščekivanju bolnog fizičkog stresora više su zabrinuti od osoba s grandioznim narcizmom te izvješćuju o negativnom afektu nakon doživljavanja fizičke ili socijalne boli, koja za posljedicu ima smanjen osjećaj kontrole i samopouzdanja. Također se pokazalo i kako će pojedinci s ranjivim narcizmom biti osjetljiviji na socijalne stresore koji imaju uključenu afektivnu komponentu poput prijevare od strane romantičnog partnera nego na stresor kao što je neuspjeh u postizanju cilja (Brunell i sur., 2021). Za održavanje svojeg fragilnog ega osobe s ranjivim se narcizmom oslanjaju na društveno odobravanje te će

primjenjivati većinski strategije usmjerene na emocije. Zbog smanjene fleksibilnost u upotrebi različitih strategija u stresnim situacijama imaju smanjenu mogućnost prilagodbe i uspješnog nošenja sa stresom i izbjegavanjem negativnih posljedica istog (Ng i sur., 2014). Pronađena je pozitivna povezanost između izraženosti subkličkog narcizma kod pojedinaca i strategija usmjerenih na rješavanje problema i općenito nižeg percipiranog stresa (Birkás i sur., 2020). U situacijama koje se doživljavaju prijetećima za njihov ego i sliku o sebi oba će tipa koristiti strategije usmjerene na emocije, ne strategije usmjerene na problem te će doći ili do pokazivanja agresije prema ljudima u njihovoj okolini (Ng i sur., 2014) ili do trenutnog micanja od procijenjenog potencijalnog izvora stresora (Spencer i sur., 2007).

2.1.2. Subklički narcizam i fiziološke reakcije na stres

U dosadašnjim istraživanjima narcizma i fizioloških reakcija na izloženost stresu utvrđeno je kako pojedinci s izraženim grandioznim narcizmom kada su izloženi socijalnoj boli doživljavaju povećanu aktivnost u neuroanatomskoj mreži socijalne boli, koju čine dorzalni prednji cingularni korteks, prednji dio insule i prednji dio cingularnog korteksa, te iako ju ne pokazuju i izražavaju, osjećaju negativne posljedice izloženosti socijalnoj boli (Brunell i sur., 2021). Također se pokazala sposobnost promjene fiziološke reaktivnosti prilikom iščekivanja bolnog averzivnog događaja, a koja se zadržala čak i nakon mogućnosti izbjegavanja tog događaja. Kod muškaraca to se očitovalo kroz povišene razine lučenja kortizola nakon socijalnih stresora, a kod žena su se javljale povišene razine lučenja kortizola i alfa-amilaze nakon doživljaja negativnih emocija. Jedan od najvažnijih mehanizama u podlozi odgovora na stres kod narcizma je i hipotalamička - pituitarna - adrenalna os koja uvjetuje snažnu reaktivnost pod utjecajem društvene evaluacije koji je posebno izražen kod pojedinaca visoko na subkličkom narcizmu. Potvrđena je i visoka kardiovaskularna reaktivnost i veća reaktivnost kortizola u situacijama koje induciraju sram. Pojedinci s izraženim subkličkim narcizmom posebice su osjetljivi na odgovore na kronični stres, u čijoj je podlozi mehanizam hipotalamičko -hipofizo- adrenokortikalne osi, što tijekom prolaska vremena ima vrlo negativne ishode po zdravlje (Edelstein i sur., 2010). Kod pojedinaca s izraženim subkličkim narcizmom utvrđene su smanjene razine anksioznosti, smanjena elektrodermalna aktivnost te usporen srčani ritam u iščekivanju averzivnog podražaja, koji je pod kontrolom parasimpatičkog sustava. Zbog pozitivne povezanosti narcizma s beta-adrenergičkom kardiovaskularnom reaktivnosti, pojedinci s izraženim subkličkim narcizmom imaju jače izražene “borba ili bijeg”(“fight or flight”) reakcije te mobilizaciju dostupnih resursa za uspješnije nošenje sa stresnom situacijom

(Kelsey i sur., 2001). Nalazi istraživanja sugeriraju kako bi pojedine karakteristike narcizma poput traženja uzbuđenja, agresije, niskih razina anksioznosti i nedostatka empatije mogle biti uzrokovane deficitom u središnjim sustavima koji upravljaju bihevioralnom inhibicijom i anksioznošću prilikom očekivanja podražaja (Kelsey i sur., 2001).

2.2. Makijavelizam i stres

2.2.1. Makijavelizam

Nakon subkličkog narcizma druga sastavnica mračne tetradе ličnosti je makijavelizam. Makijavelizam jedina je od sastavnica mračne tetradе koja ne vuče svoje podrijetlo i temeljne karakteristike iz kliničkih fenomena i poremećaja već iz filozofije. Svoje temelje makijavelizam duguje talijanskom filozofu, književniku i političaru Niccolu Machiavelliju i njegovom djelu *Vladar*. U kontekstu crte ličnosti makijavelizam prvi puta su upotrijebili Christie i Geist (1970) kada su konstruirali upitnik koji bi trebao mjeriti osobinu ličnosti koja bi odgovarala Machiavellijevim stavovima kako “cilj opravdava sredstvo”. Najjednostavniji način za opisati makijavelizam bilo bi reći da je riječ o manipulativnoj ličnosti (Paulhus i Williams, 2002). Neki od autora ističu kako bi centralna karakteristika makijavelizma mogao biti “hladni sindrom” koji se očituje kroz hladnoću i racionalnost u socijalnim situacijama te odvojenost od afektivnosti (Pilch, 2020). Pojedince s izraženom ovom mračnom crtom ličnosti karakteriziraju cinično, manipulativno i nemoralno ponašanje (Noser i sur., 2014) te pesimizam (Kajonius i Björkman, 2020). S ostale dvije sastavnice mračne tetradе dijele niske razine ugodnosti i neuroticizma te ih samostalno karakterizira niska razina savjesnosti (Paulhus i Williams, 2002). Iako postoji značajna povezanost između sve četiri sastavnice mračne tetradе međusobno, makijavelizam je osobina koja odskače od subkličkog makijavelizma i subkličke psihopatije u tome što su makijavelisti manje impulzivni od narcisa i psihopata te su oprezniji i usmjereniji u svome ponašanju, a što bi se moglo odraziti i na reaktivnost makijavelista na stres (Noser i sur., 2014). Makijavelisti imaju vrlo razvijene sposobnosti za manipuliranje i varanje drugih ljudi te će se, od sastavnica mračne tetradе, najvjerojatnije mijenjati u skladu s prošlim iskustvima. Najvažnije im je postizanje osobne dobiti ili cilja te ne vole biti sputavani socijalnim ili moralnim normama. Visoko su adaptivni i spremni s relativnom lakoćom prilagoditi svoje ponašanje u bilo kojem smjeru, ako procjene kako bi to moglo biti korisno za ostvarivanje nekog oblika osobne dobiti (Kurtuluş, 2019). Ako dođe do takve procjene, osobe s izraženim makijavelizmom, neovisno o mogućim negativnim posljedicama po druge, neće oklijevati u manipuliranju i kontroliranju drugih ljudi

(Kurtulmuş, 2019). Pri tome će koristiti indirektno metode manipulacije što će smanjiti vjerojatnost njihove izloženosti socijalnim stresorima. Odnos makijavelizma i doživljavanja i nošenja sa stresom mogao bi biti kompleksniji od onog između subkliničkog narcizma i doživljavanja i nošenja sa stresom.

2.2.2. Makijavelizam i stres

Rezultati dosadašnjih istraživanja o povezanosti makijavelizma i stresa nisu konzistentni te pružaju dokaze i makijavelizma kao zaštitnog čimbenika oko doživljavanja stresa za pojedince s izraženom osobinom, ali i makijavelizma kao rizičnog čimbenika za doživljavanje stresa i negativnih posljedica, a posebice u obliku razvitka psihičkih poremećaja i poteškoća. Većina istraživanja koja su potvrdila negativnu povezanost makijavelizma i doživljavanja stresa objašnjava tu povezanost djelomično kroz veliko dijeljenje varijance između makijavelizma i psihopatije, za koji je dobiven veći broj empirijskih potvrda (Kajonius i Björkman, 2020). Kao zaštitni faktori uzimaju se još i oprezno i usmjereno ponašanje makijavelista (Noser i sur., 2014) te niske povezanosti s neuroticizmom koji je inače prediktor više reaktivnosti na stresne situacije (Kajonius i Björkman, 2020). Makijavelizam bi mogao biti zaštitni faktor kod akutnih socijalnih stresora, s obzirom na to da zbog svojeg opreznog i kalkuliranog ponašanja makijavelisti imaju povoljan status u društvu i ne ulaze u direktne konflikte. Zbog njihovog vjerovanja kako je svijet vrlo neprijateljsko mjesto, a za što dobivaju potkrepljenje u vidu kroničnog stresa, osobe s izraženim makijavelizmom imaju izraženu osjetljivost na izloženost kroničnom stresu, koja može rezultirati razvojem psihotičnih simptoma i poremećaja ličnosti nakon kumulativnih stresnih događaja. Problemi s nošenjem nakon stresnih događaja mogu biti uzrokovani i prisutnim nižim razinama emocionalne inteligencije kod pojedinaca s izraženim makijavelizmom, koju se inače smatra važnim čimbenikom za uspješno nošenje sa stresom (Lyons i sur., 2019). Utvrđene su i negativne povezanosti makijavelizma i mentalnog zdravlja i ishoda stresa (Lyons i sur., 2019). Pozitivna povezanost pronađena je i za odnos makijavelizma i doživljavanja negativnog afekta neposredno nakon stresora (Pilch, 2020). Kod pojedinaca s izraženim makijavelizmom uočene su i smanjena mentalna čvrstoća i povećana emocionalna reaktivnost na stres (Lyons i sur., 2019). Makijavelizam je utvrđen i kao prediktor lošeg nošenja sa stresom koji je uzrokovan raskidom ljubavne veze (Pilch, 2020). Neugodne emocije i smanjenu dobrobit pojedinaca s izraženom crtom makijavelizma uzrokuje i pandemija bolesti COVID-19, prilikom koje se pokazalo kako osjećaju strah od obolijevanja od bolesti te im je stanje pandemije prijeteće, jer

ovise o sposobnosti iskorištavanja drugih unutar socijalne okoline kako bi postigli svoje ciljeve (Hardin i sur., 2021). Uzevši u obzir sve navedene rezultate prethodno provedenih istraživanja moguće je zaključiti kako je izraženost crte makijavelizma kod pojedinca u značajnoj mjeri više rizičan faktor za doživljavanje i nošenje sa stresom i izbjegavanje negativnih posljedica nego što je protektivan. Iako u određenim situacijama neugodne emocije u vidu obrambenih strategija mogu štititi makijaveliste od opasnosti i održavati ih u dobroj tjelesnoj kondiciji, puno je situacija kada mogu “koštati” makijaveliste u vidu negativnih posljedica po njihovo mentalno zdravlje i emocionalnu dobrobit (Pilch, 2020).

2.3. Svakodnevni sadizam i stres

2.3.1. Svakodnevni sadizam

Kao i prethodno opisana faceta makijavelizma i sadizam je eponim, svoje ime duguje francuskom plemiću i književniku iz 18. stoljeća, Donatrenu Francoisu de Sadu, koji je u svojim književnim djelima opisao potrebe i nagone karakteristične za ono što danas definiramo kao sadizam. Sadizam je najjednostavnije opisati kao uživanje u patnji i boli drugih ljudi (Paulhus i Dutton, 2016), odnosno kao želju i namjeru za verbalno i fizičko ozljeđivanje drugih radi uživanja u samom činu (Spain i sur., 2016). Iako se većina ljudi nakon što su povrijedili drugu osobu osjeća neugodno, kod sadista to potiče osjećaj ugone i uzbuđenja te izaziva i seksualno uzbuđenje (Buckels i sur., 2013). Kao poremećaj ličnosti sadizam je uvršten u DSM-III-R priručnik pod nazivom sadistički poremećaj ličnosti, no ta je klasifikacija odbačena već u sljedećem izdanju DSM-IV priručnika te je ostavljen samo seksualni sadizam kao podtip seksualnih parafilija (Paulhus i Dutton, 2016). Zbog sličnosti socijalno averzivnih karakteristika sadizma s crtama ličnosti koje čine mračnu trijadu ličnosti, autori su predložili dodavanje subkliničke verzije sadizma i stvaranje konstrukta mračne tetrade. Faceta koja uz subklinički narcizam, makijavelizam i subkliničku psihopatiju čini mračnu tetradu ličnosti je subklinički ili svakodnevni sadizam.

Svakodnevni sadizam moguće je definirati kao visoko prihvatljiv oblik subkliničkog sadizma prisutan u modernom društvu. Iako je po karakteristikama sličan kliničkom sadizmu, ono što svakodnevni sadizam razlikuje od kliničkog je intenzitet izraženosti tih karakteristika (Paulhus i Dutton, 2016). Na stvaranje konstrukta svakodnevnog sadizma utjecaj su imali dokazi iz vojne povijesti i evolucijske psihologije koji su ukazivali na to kako je sadizam dio ljudske prirode (Paulhus i Dutton, 2016). Takvi dokazi ukazuju kako se uživanje u okrutnosti pojavljuje i kod običnih, naizgled normalnih ljudi (Buckels i sur., 2013). Neke od manifestacija

svakodnevne okrutnosti kod pojedinaca su i policijska ili vojna brutalnost, gledanje nasilnih filmova ili brutalnih sportova te igranje video igara s nasilnim sadržajem (Buckels i sur., 2013), ali i “trolanje” drugih korisnika na internetu (Međedović, 2017). Kao i druge crte mračne tetrade, svakodnevni sadizam zastupljeniji je kod muškog spola te ga karakteriziraju niske razine emocionalnosti i ugodnosti (Gelenčir, 2020). Kod adolescenata je utvrđena povezanost ove crte mračne tetrade sa zlouporabom kanabisa i alkohola (Međedović, 2017). Također je utvrđeno kako je svakodnevni sadizam prediktor antisocijalnog ponašanja pojedinaca (Buckels i sur., 2013).

Iako su istraživanja sadizma većinski bila u poljima psihopatologije i forenzičke psihologije (Međedović, 2017), Buckels i sur. (2013) su empirijski u laboratorijskim uvjetima potvrdili postojanje konstrukta svakodnevnog sadizma. Kako bi to ispitali sudionicima su ponuđeni različiti neugodni poslovi (kao što je čišćenje zahoda), nakon kojih bi, ako bi ih pristali odraditi, imali priliku gnječiti kukce u stroju za gnječenje, što je bila simulacija izazivanja boli drugim ljudima. Kako bi pospješili takav efekt, kukcima su dali ljudska imena i nadimke. Očekivali su da će sadisti biti skloniji neprovociranom napadanju i spremniji izvršiti zadatak gnječenja kukaca od pojedinaca koji nemaju izraženu crtu svakodnevnog sadizma. U rezultatima svojeg istraživanja utvrdili su kako je za sadiste okrutnost izrazito potkrepljujuća što dovodi do agresivnosti bez nužnog vanjskog poticaja. Također je utvrđeno da samo sadisti imaju potrebe za okrutnošću u toj mjeri da su spremni uložiti vrijeme i resurse kako bi nanijeli bol nevinoj osobi kada to nema nikakvih benefita za njih (Buckels i sur., 2013). Što je veća razina boli i patnje druge osobe, to je veći užitek i razina ugodnih emocija kod svakodnevnih sadista (O’Meara i sur., 2011). Uz prethodno navedeno, utvrđena je i umjerena pozitivna povezanost facete svakodnevnog sadizma s facetama subkliničke psihopatije i makijavelizma (Buckels i sur., 2013), što bi moglo ukazati i na moguću sposobnost nošenja pojedinaca s izraženom mračnom crtom svakodnevnog sadizma sa stresom.

2.3.2. Svakodnevni sadizam i stres

S obzirom na nedavno utvrđivanja koncepta svakodnevnog sadizma, nije dostupan značajan broj istraživanja o povezanosti ove facete mračne tetrade ličnosti s nošenjem i suočavanjem pojedinca sa stresom. O odnosu ove facete sa stresom bilo bi moguće samo nagađati uzevši u obzir poveznice iste s drugim sastavnicama mračne tetrade i njihovih povezanosti s nošenjem sa stresom. Uzevši u obzir kako najveću poveznicu ($r=0,64$) svakodnevni sadizam pokazuje s crtom subkliničke psihopatije, moguće bi bilo pretpostaviti

kako će kao i ta faceta u odnosu sa stresom imati većinom protektivnu funkciju. Tome u prilog ide i istraživanje Hardin i sur. (2021), koje je pokazalo kako pojedinci s izraženim crtama subkličke psihopatije i svakodnevnog sadizma pandemiju bolesti COVID-19 percipiraju manje prijetećom i stresnom od pojedinaca s izraženim crtama makijavelizma i subkličkog narcizma. Isto istraživanje pretpostavlja i kako sadisti na situaciju pandemije odgovaraju pozitivnim afektom, jer bol i neugodne emocije drugih ljudi izazvane pandemijom kod njih izazivaju ugodu (Hardin i sur., 2021). U trenutnom vremenu nije moguće pružiti definitivan i detaljan odgovor o prirodi povezanosti svakodnevnog sadizma i sposobnosti nošenja i suočavanja pojedinaca sa stresom, no ostaje nada kako će provođenjem daljnjih istraživanja na tu temu, to u bliskoj budućnosti biti moguće.

2.4. Subklička psihopatija i stres

2.4.1. Subklička psihopatija

Ova mračna crta ličnosti najnedavnije je izvedena na subkličku razinu na temelju poremećaja definiranog u DSM priručniku. Kao i makijavelizam i subklički narcizam javlja se značajno češće kod muškaraca nego kod žena. Kada se visoka izraženost ove crte ipak pojavi kod žena istraživanja su utvrdila da obično imaju više negativnih crta ličnosti i pokazuju značajno više problematičnog ponašanja od muškaraca s izraženom subkličkom psihopatijom (Međedović i sur., 2018). Uz niske razine ugodnosti koje dijeli s ostalim sastavnicama mračne tetrade, pronađene su pozitivne povezanosti subkličke psihopatije s ekstraverzijom i otvorenosti te negativna povezanost s crtom savjesnosti i neuroticizmom (Paulhus i Williams, 2002). Neke od glavnih karakteristika subkličke psihopatije su nedostatak empatije i osjećaja kajanja, bezobzirnost, neustrašivost, plitko doživljavanje emocija, manipulativnost, grandioznost, agresija te loša kontrola ponašanja (Međedović i sur., 2018). Pojedinci s izraženim visokim razinama subkličke psihopatije osim što su neugodni, zanemaruju društvene norme i vrijednosti što kod njih uzrokuje povećan rizik od instrumentalne i reaktivne agresije, a koje bi mogle uzrokovati veću razinu doživljavanja stresnih situacija (Noser i sur., 2014). Ovakve pojedince karakteriziraju hostilo-dominantni interpersonalni stil te niske razine samokontrole (Birkas i sur., 2020). Razvoj psihopatije temeljen je na deficitu dijelova mozga povezanih s procesiranjem straha i osjećaja kao što su područja amigdale i ventromedijalnog prefrontalnog korteksa (Anestis i sur., 2017). Subklička psihopatija kompleksan je konstrukt koji se najčešće definira modelom sastavljenim od 4 faktora : a) interpersonalni faktor čije su karakteristike površinski šarm, grandiozno vrednovanje sebe, manipulativnost i obmanjivanje

drugih; b) afektivni faktor koji uključuje površno doživljavanje emocija, izostanak kajanja, krivnje i odgovornosti te bezobzirnost; c) faktor vezan uz način življenja koji obuhvaća impulzivnost, parazitski stil življenja, traženje uzbuđenja, neodgovornost te izostanak stvaranja dugoročnih planova i d) faktor antisocijalnih tendencija koji obuhvaća lošu kontrolu ponašanja, rani razvoj problema u ponašanju te širok raspon kriminalnih radnji tijekom adolescencije i rane odrasle dobi (Hare i Neumann, 2008). Iz ovih 4 faktora obično se ekstrahiraju dva faktora višeg reda koji se označavaju kao F1 i F2 na temelju kojih leži podjela subkliničke psihopatije na primarnu i sekundarnu. U kontekstu odnosa pojedinaca s izraženom crtom subkliničke psihopatije i njihovog nošenja sa stresom najvažniji faktor možda je upravo izraženost primarnog ili sekundarnog tipa psihopatije. Kao ključnu razliku između ova dva podtipa navodi se anksioznost (Međedović i sur., 2018).

2.4.1.1. Primarna psihopatija

Primarna psihopatija podtip je subkliničke psihopatije temeljen na karakteristikama interpersonalnog i afektivnog faktora, odnosno F1 faktora višeg reda. Ovaj podtip odlikuje antagonistički interpersonalni stil kojeg karakteriziraju neustrašivost, bezobzirnost, manipulativnost, prijetvornost te bolja sposobnost regulacije osjećaja (Saltoğlu, i Irak, 2020). Kao baza primarnog podtipa subkliničke psihopatije pretpostavljaju se genetski deficiti u procesiranju i prepoznavanju emocija. Pojedince s izraženim ovim podtipom subkliničke psihopatije karakteriziraju niska razina anksioznost i visoka razina socijalne dominacije na temelju kojih je utvrđena i negativna povezanost ovog podtipa s anksioznosti i somatizacijom simptoma stresa (Wilson i sur., 1999). Utvrđena je i negativna povezanost između ovog tipa subkliničke psihopatije i internalizacije psiholoških disfunkcija, posebice negativna povezanost s pojavom pro psihotičnih iskustava koja mogu izazvati psihoze zbog njihove karakteristične emocionalne površnosti i manipulativnosti u odnosu s drugim ljudima (Međedović i sur., 2018). Pronađena je i negativna povezanost izraženosti primarnog podtipa subkliničke psihopatije i doživljavanja simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP) (Anestis i sur., 2017). Pretpostavka je kako je interpersonalno-afektivna komponenta protektivna za sprječavanje nastanka PTSP-a zbog više tolerancije neugode, izostanka empatije i krivnje te smanjenog odgovora na anksioznost i strah. Za dobru regulaciju emocija (Saltoğlu i Irak, 2020) i imunost na stres (Saltoğlu i Irak, 2020) također su utvrđene pozitivne povezanosti s primarnim podtipom subkliničke psihopatije. Pojedinci s izraženom primarnom psihopatijom najčešće u stresnim situacijama koriste strategije usmjerene na napadanje drugih i strategije izbjegavanja (Saltoğlu

i Irak, 2020). Primarna psihopatija utvrđena je kao prediktor nižeg posttraumatskog stresa i manje osjetljivosti na stresore a zaštićen je faktor protiv razvitka generaliziranog anksioznog poremećaja i velikog depresivnog poremećaja. Općenito je utvrđena pozitivna povezanost ovog tipa s mentalnim zdravljem, inteligencijom i boljim izvršnim funkcioniranjem (Međedović i sur., 2018) te se može smatrati, barem do određene granice, adaptivnom crtom ličnosti u odnosu nošenja sa stresnim iskustvima (Saltoğlu i Irak, 2020).

2.4.1.2. Sekundarna psihopatija

Drugi podtip subkličke psihopatije koji se ističe je sekundarna subklička psihopatija, koja je temeljena prvenstveno na faktoru antisocijalnih tendencija i na faktoru načina življenja, odnosno s ekstrahiranim faktorom višeg reda F2 (Međedović i sur., 2018). Ovaj podtip psihopatije karakteriziraju povišena negativna emocionalnost te anksiozne, impulzivne i agresivne tendencije i socijalno devijantno ponašanje. Smatra se kako je ovaj tip, za razliku od primarne psihopatije, pod utjecajem okoline te da ga je puno lakše mijenjati putem intervencija i psihoedukacije (Saltoğlu, i Irak, 2020). Istraživanja su pokazala kako se u adolescenciji pojedinci s razvijenim ovim podtipom psihopatije češće koriste upotrebom opojnih sredstava kao način nošenja sa stresom te je prediktor korištenja strategija koje su temeljene na napadanju selfa i strategija povlačenja od izvora stresa. Za ovaj podtip pronađene su pozitivne povezanosti s anksioznošću (Međedović i sur., 2018), simptomima PTSP-a (Anestis i sur., 2017) te shizotipijom zbog svojih impulzivnih i antisocijalnih karakteristika (Međedović i sur., 2018). Također su utvrđene pozitivne povezanosti ovog podtipa s višim razinama stresa, depresijom, negativnim afektom i ljutnjom. No ipak pronađena je i pozitivna povezanost s pokazateljima dobrobiti kao što su fluktuirajuća sreća i smislenost života (Saltoğlu i Irak, 2020).

2.4.2. Subklička psihopatija i fiziološke reakcije na stres

Za odnos generalnog konstrukta psihopatija i doživljavanja i nošenja sa stresnim iskustva utvrđeno je kako zbog afektivnih karakteristika subkličke psihopatije dolazi do razvoja čvrstoće koja ima protektivan učinak na negativne fizičke i mentalne utjecaje stresa (Međedović i sur., 2018). Također su empirijska istraživanja pokazala kako pojedinci s izraženom crtom subkličke psihopatije ne pokazuju simptome emocionalnih poremećaja, tj. nemaju izražene deluzije i druge psihotične simptome, nisu anksiozni i gotovo nikad ne pokazuju istinski suicidalno ponašanje (Anestis i sur., 2017). Osim protektivnih učinaka subkličke psihopatije na nošenje sa stresom i izbjegavanja njegovih negativnih posljedica utvrđena su i neka negativna svojstva psihopatije u tom vidu. Zbog faktora povezanih uz

impulzivnost i traženje uzbuđenja jedna od situacija koja je za većinu psihopata neugodna je situacija pandemije COVID-19, u kojoj je zadovoljenje takvih impulsa onemogućeno značajnim restrikcijama radi zaštite opće populacije (Hardin i sur., 2021). Pronađena je pozitivna povezanost subkliničke psihopatije s negativnim raspoloženjem, depresijom te brojem bolesti prisutnih kod pojedinca (Saltoğlu i Irak, 2020). Kao rizičan faktor subklinička psihopatija se pokazuje i za razvoj dijabetesa, visokog kolesterola, visokog krvnog tlaka te neuroloških poremećaja (Saltoğlu i Irak, 2020). Važno je za naglasiti i izražene spolne razlike utjecaja subkliničke psihopatije na nošenje sa stresom. Dok je kod muškaraca subklinička psihopatija protektivni faktor za nošenje sa stresom, kod žena s izraženom tom crtom to nije tako. Kod žena s izraženom ovom sastavnicom mračne tetradе nađena je pozitivna povezanost sa somatizacijom i internalizacijom simptoma depresije i stresa te sa suicidalnim ponašanjem i razvojem graničnih poremećaja ličnosti (Međedović i sur., 2018). Za pojedince sa psihopatijom utvrđeno je i kako vjerojatno neće biti pretjerano osjetljivi na socijalne stresore, ali i kako će kod njih situacije u kojima je kod njih prouzročena frustracija imati značajan negativan utjecaj na njihovu dobrobit (Noser i sur., 2014). Kao nekakav zaključak može se reći da subklinička psihopatija nije nužno maladaptivna crta ličnosti u odnosu nošenja sa stresom posebice za pojedince koji žive u okrutnom, stresnom i općenito za njih nepovoljnom okruženju (Međedović i sur., 2018).

3. ZAKLJUČAK

Stres je nešto što svi pojedinci ponekada ili čak dosta često doživljavaju, ali ne reagiraju svi pojedinci s jednakom osjetljivošću na te podražaje. Crte ličnosti i cjelovita osobnost imaju značajan utjecaj na izraženost razine sposobnosti pojedinca za uspješno nošenje sa stresom i izbjegavanje negativnih posljedica na fizičko i psihičko zdravlje uzrokovanih stresom. Tako će crta ličnosti kao što je ugodnost biti protektivni, a crta kao što je neuroticizam, biti rizičan faktor za pojedinčevu uspješno nošenje sa stresnim situacijama i događajima. Uspješno nošenje sa stresom uvelike će ovisiti i o odabiru strategija nošenja kada se nađu u stresnim situacijama, ali i o fleksibilnosti za promjenu izabrane strategije ako uvidi kako odabrana strategija nema očekivani pozitivni učinak.

Kao i crte ličnosti unutar Big Five modela (neuroticizam, ekstraverzija, otvorenost, savjesnost i ugodnost) i sastavnice mračne tetradе ličnosti (subklinički narcizam, makijavelizam, svakodnevni sadizam i subklinička psihopatija) međusobno se razlikuju kada je u pitanju nošenje sa stresom. Sažeti prikaz odnosa svake od sastavnica mračne tetradе ličnosti

sa stresom vidljiv je u Tablici 1. Najviše maladaptivnih karakteristika po pitanjima nošenja sa stresom pokazuje svakako makijavelizam čija se jedina protektivna uloga u nošenju sa stresom očituje kroz izbjegavanje situacija koje bi mogle izazvati akutni socijalni stres zbog smanjene impulzivnosti i boljih sposobnosti samokontrole. Kod crta subkliničkog narcizma i subkliničke psihopatije uspješnost nošenja sa stresom i izbjegavanja negativnih psihičkih i fizičkih posljedica uzrokovanih istim ovisi o podtipu crte ličnosti zastupljene kod pojedinac. Tako se grandiozni subklinički narcizam i primarna subklinička psihopatija ističu kao crte ličnosti unutar mračne tetrade čiji je odnos s nošenjem sa stresom takav da će pojedinci s izraženim tim crtama biti manje osjetljivi i reaktivni na stresne situacije i rjeđe će imati negativne fizičke i psihičke posljedice uzrokovane izloženosti stresu.

Izuzetak ovih protektivnih učinaka podtipova subkliničkog narcizma i subkliničke psihopatije su situacija kada je ugrožena njihova slika o sebi za pojedince s izraženim narcizmom te situacije koje kod pojedinca izazivaju visoke razine frustracije za pojedince s izraženom subkliničkom psihopatijom. Međutim, o poveznicama svakodnevnog sadizma i nošenja sa stresom nema dovoljno istraživanja za donošenje definitivnih zaključaka o adaptivnosti te mračne crte ličnosti u odnosu na izloženost stresu. Stoga, ne može se s potpunom sigurnošću zaključiti niti da su crte mračne tetrade adaptivne u odnosu nošenja sa stresom, niti da su u potpunosti maladaptivne, već da njihov pozitivan ili negativan utjecaj na pojedinčevu sposobnost ovisi o velikom broju čimbenika kao što su spol, izraženost pojedinog podtipa pojedine sastavnice ali i prirode samog stresora.

Konačno, važnost istraživanja povezanosti mračnih crta ličnosti i nošenja sa stresom i izbjegavanja negativnih posljedica istog je da pruža mogućnost osmišljavanja i poboljšanja postojećih intervencija i psihoedukacija s ciljem poboljšanja dobrobiti pojedinca s izraženim crtama mračne tetrade, a time i povećanja dobrobiti za cjelokupno društvo kroz povećanu vjerojatnost prosocijalnog ponašanja ovih pojedinaca nakon smanjene razine stresa. Buduća istraživanja ove povezanosti trebala bi se fokusirati na otkrivanje utjecaja dodatnih čimbenika na prirodu odnosa mračne tetrade s nošenjem sa stresom, kao što su spol, socioekonomski uvjeti ili razina obrazovanja. Poseban naglasak trebalo bi staviti na istraživanja povezanosti između facete svakodnevnog sadizma i stresa, s obzirom na mali broj trenutno provedenih istraživanja i nedostatak dosljednih podataka o povezanosti tih dvaju konstrukata. Potrebno je još značajan broj istraživanja na ovu temu kako bi se mogao donijeti definitivni zaključak na odnos crta ličnosti mračne tetrade i sposobnosti nošenja sa stresom.

Tablica 1. Zbirni prikaz odnosa mračnih crta ličnosti sa suočavanjem sa stresom

Crta mračne tetrade	Odnos sa stresom	Protpektivan efekt na doživljavanje stresa
Narcizam		
a. grandiozni	Pojedinci izraženom crtom grandioznog narcizma značajno bolje se nose sa stresom od pojedinaca s izraženim ranjivim podtipom narcizma. Prilikom izloženosti stresu pojedinci s grandioznim podtipom koriste se strategijama usmjerenim na rješavanje problema umjesto strategijama izbjegavanja. Grandiozni podtip subkličkog narcizma se u istraživanjima pokazao dobrim prediktorom pozitivnih psiholoških osobina i sposobnosti psihološke prilagodbe na stres.	DA
b. ranjivi	Pojedinci s izraženom crtom ranjivog narcizma češće pribjegavaju korištenju strategija izbjegavanja te lakše doživljavaju situacije kao stresne i prijeteće za njih. Utvrđena je i jaka pozitivna povezanost ranjivog narcizma i doživljenog stresa, a posebice su osjetljivi na socijalne stresore i stresore koji ugrožavaju njihov ego i sliku o sebi. Također pri očekivanju fizičkog stresa u vidu boli ili neugode iskazuju veću zabrinutost od pojedinaca s grandioznim podtipom.	NE
Makijavelizam		
	Zbog njihovog vjerovanja kako je svijet vrlo neprijateljsko mjesto, a za što dobivaju potkrepljenje u vidu kroničnog stresa, osobe s izraženim makijavelizmom imaju izraženu osjetljivost na izloženost kroničnom stresu, koja može rezultirati razvojem psihotičnih simptoma i poremećaja ličnosti nakon kumulativnih stresnih događaja. Utvrđene su i negativne povezanosti makijavelizma i mentalnog zdravlja i ishoda stresa.	NE
Psihopatija		
a. primarna	Primarni podtip subkličke psihopatije karakteriziraju niska razina anksioznost i visoka razina socijalne dominacije na temelju kojih je utvrđena i negativna povezanost ovog podtipa s anksioznosti i somatizacijom simptoma stresa. Utvrđena je i pozitivna povezanost ovog tipa s mentalnim zdravljem, inteligencijom i boljim izvršnim funkcioniranjem pojedinaca	DA
b. sekundarna	Sekundarni podtip psihopatije karakteriziraju povišena negativna emocionalnost te anksiozne, impulzivne i agresivne tendencije i socijalno devijantno ponašanje. Utvrđene su i pozitivne povezanosti ovog podtipa s višim razinama stresa, depresijom, negativnim afektom i ljutnjom.	NE
Sadizam		
	Nije dostupan dovoljan broj nalaza da bi bilo moguće donijeti zaključak o odnosu ove osobine sa stresom.	/

LITERATURA

- Anestis, J. C., Harrop, T. M., Green, B. A., i Anestis, M. D. (2017). Psychopathic personality traits as protective factors against the development of post-traumatic stress disorder symptoms in a sample of national guard combat veterans. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 39(2), 220-229. <https://doi.org/10.1007/s10862-017-9588-8>
- Besser, A., i Zeigler-Hill, V. (2011). Pathological forms of narcissism and perceived stress during the transition to the university: The mediating role of humor styles. *International Journal of Stress Management*, 18(3), 197. <https://doi.org/10.1037/a0024826>
- Birkás, B., Pátkai, G., i Csathó, Á. (2020). The mediating role of the dark triad between life history strategy and perceived stress factors. *Psychological reports*, 123(2), 252-265. <https://doi.org/10.1177/0033294118818095>
- Brunell, A. B., Buelow, M. T., i Trost, Z. (2021). Narcissism and the experience of pain. *Personality and Individual Differences*, 169, 109852. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.109852>
- Buckels, E. E., Jones, D. N., i Paulhus, D. L. (2013). Behavioral confirmation of everyday sadism. *Psychological science*, 24(11), 2201-2209. <https://doi.org/10.1177/0956797613490749>
- Christie, R., i Geis, F. L. (1970). *Studies in machiavellianism*. London: Academic Press.
- Coleman, S. R., Pincus, A. L., i Smyth, J. M. (2019). Narcissism and stress-reactivity: A biobehavioural health perspective. *Health psychology review*, 13(1), 35-72. <https://doi.org/10.1080/17437199.2018.1547118>
- Edelstein, R. S., Yim, I. S., i Quas, J. A. (2010). Narcissism predicts heightened cortisol reactivity to a psychosocial stressor in men. *Journal of Research in Personality*, 44(5), 565–572. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2010.06.008>
- Gelenčir, M. (2020). *Utjecaj mračnih crta ličnosti na romantične odnose (Završni rad)*. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:717960>
- Hardin, B. S., Smith, C. V., i Jordan, L. N. (2021). Is the COVID-19 pandemic even darker for some? Examining dark personality and affective, cognitive, and behavioral responses to the COVID-19 pandemic. *Personality and Individual Differences*, 171, <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110504>

- Hare, R. D., i Neumann, C. S. (2008). Psychopathy as a clinical and empirical construct. *Annual Review of Clinical Psychology*, 4(1), 217-246. <https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.3.022806.091452>
- Kajonius, P. J., i Björkman, T. (2020). Dark malevolent traits and everyday perceived stress. *Current psychology*, 39(6), 2351-2356. <https://doi.org/10.1007/s12144-018-9948-x>
- Kelsey, R. M., Ornduff, S. R., McCann, C. M., i Reiff, S. (2001). Psychophysiological characteristics of narcissism during active and passive coping. *Psychophysiology*, 38(2), 292-303. <https://doi.org/10.1111/1469-8986.3820292>
- Kemeny, M. E. (2003). The psychobiology of stress. *Current directions in psychological science*, 12(4), 124-129. <https://doi.org/10.1111%2F1467-8721.01246>
- Kurtuluş, B. E. (2019). The Dark Tetrad of Personality Traits. In *The Dark Side of Leadership* (pp. 25-43). Palgrave Pivot, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-02038-5_2
- Lyons, M., Evans, K., i Helle, S. (2019). Do “dark” personality features buffer against adversity? The associations between cumulative life stress, the dark triad, and mental distress. *Sage open*, 9(1), <https://doi.org/10.1177/2158244018822383>
- Međedović, J., Wertag, A., i Sokić, K. (2018). Can psychopathic traits be adaptive? Sex differences in relations between psychopathy and emotional distress. *Psihologijske teme*, 27(3), 481-497. <https://doi.org/10.31820/pt.27.3.7>
- Međedović, J. (2017). Aberrations in emotional processing of violence-dependent stimuli are the core features of sadism. *Motivation and Emotion*, 41(2), 273-283. <https://doi.org/10.1007/s11031-016-9596-0>
- Ng, H. K., Cheung, R. Y. H., i Tam, K. P. (2014). Unraveling the link between narcissism and psychological health: New evidence from coping flexibility. *Personality and Individual Differences*, 70, 7-10. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.06.006>
- Noser, A. E., Zeigler-Hill, V., i Besser, A. (2014). Stress and affective experiences: The importance of dark personality features. *Journal of Research in Personality*, 53, 158-164. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2014.10.007>
- O'Meara, A., Davies, J., i Hammond, S. (2011). The psychometric properties and utility of the Short Sadistic Impulse Scale (SSIS). *Psychological assessment*, 23(2), 523. <http://dx.doi.org/10.1037>
- Papageorgiou, K. A., Gianniou, F. M., Wilson, P., Moneta, G. B., Bilello, D., i Clough, P. J. (2019). The bright side of dark: Exploring the positive effect of narcissism on perceived stress

- through mental toughness. *Personality and Individual Differences*, 139, 116-124.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.11.004>
- Paulhus, D. L., i Dutton, D. G. (2016). Everyday sadism. In V. Zeigler-Hill i D. K. Marcus (Eds.), *The dark side of personality: Science and practice in social, personality, and clinical psychology* (pp. 109–120). American Psychological Association.
<https://doi.org/10.1037/14854-006>
- Paulhus, D. L., i Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of research in personality*, 36(6), 556-563.
[https://doi.org/10.1016/s0092-6566\(02\)00505-6](https://doi.org/10.1016/s0092-6566(02)00505-6)
- Pilch, I. (2020). As cold as a fish? Relationships between the Dark Triad personality traits and affective experience during the day: A day reconstruction study. *PloS one*, 15(2), e0229625. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0229625>
- Raskin, R. N., i Hall, C. S. (1979). A narcissistic personality inventory. *Psychological reports*. 45(2), 590. <https://doi.org/10.2466/pr0.1979.45.2.590>
- Saltoğlu, S., i Irak, D. U. (2020). Primary versus secondary psychopathy: Coping styles as a mediator between psychopathy and well-being. *Current Psychology*, 1-9.
<https://doi.org/10.1007/s12144-020-01155-8>
- Sedikides, C., Rudich, E. A., Gregg, A. P., Kumashiro, M., i Rusbult, C. (2004). Are normal narcissists psychologically healthy?: Self-esteem matters. *Journal of personality and social psychology*, 87(3), 400. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.87.3.400>
- Spain, S.M., Harms, P.D. i Wood, D. (2016), "Stress, Well-Being, and the Dark Side of Leadership", *The Role of Leadership in Occupational Stress (Research in Occupational Stress and Well Being, Vol. 14)*, Emerald Group Publishing Limited, Bingley, pp. 33-59.
<https://doi.org/10.1108/S1479-355520160000014002>
- Spencer, V. G., Garcia-Simpson, C., i Newland, S. (2007). Narcissism: The Good, the Bad, and the Ugly. *Online Submission*.
- Wilson, D. L., Frick, P. J., i Clements, C. B. (1999). Gender, somatization, and psychopathic traits in a college sample. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 21(3), 221-235. <https://doi.org/10.1023/A:1022825415137>
- Wink, P. (1991). Two faces of narcissism. *Journal of personality and social psychology*, 61(4), 590. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.4.590>
- Ždravac, R. (2015). *Mračna trijada i njezine sastavnice* (Završni rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:868506>